

Het vergeelde boekje

Renkema, Jan

Published in:

Onze Taal: Maandblad van het Genootschap Onze Taal

Publication date:

1984

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Renkema, J. (1984). Het vergeelde boekje. *Onze Taal: Maandblad van het Genootschap Onze Taal*, 53, 114-116.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Het vergeelde boekje

J. Renkema

Dertig jaar geleden verscheen de Woordenlijst van de Nederlandse Taal, beter bekend als het Groene Boekje. In deze Spellingwijzer staat hoe de woorden van onze taal moeten (of mogen) worden geschreven. Het Groene Boekje bevat niet alleen een Woordenlijst maar ook een Leidraad waarin o.a. informatie staat over het geslacht van de zelfstandige naamwoorden en over de manier waarop woorden in lettergrepen worden verdeeld. Ook zijn richtlijnen opgenomen voor het schrijven van tussenklanken (rozenperk, geluidshinder) en het gebruik van hoofdletters. Bij Koninklijk Besluit is bepaald dat de Leidraad en de daarbij behorende Woordenlijst dienen te worden gevolgd.

Nu, na dertig jaar kan worden vastgesteld dat er een koninklijker besluit gewenst is. Wat is namelijk het geval? Het Groene Boekje beantwoordt niet of niet meer aan zijn doel. Na de Spellingwet van 1947 waarin werd geregeld dat de licht gewijzigde spelling van De Vries en Te Winkel de officiële schrijfwijze is, moest aangegeven worden hoe men de woorden van onze taal dient te schrijven. De Woordenlijst van de Nederlandse Taal moest antwoord geven in geval van twijfel: pyama, piama of pyjama; mais of maïs; cliënt of cliënt, enz. enz. enz., opdat er een uniforme spelling zou komen in een land waarin al zoveel spellingstrijd is gestreden.

Het Groene Boekje is kwantitatief gezien een succes geworden. Naar schatting zijn nu bijna een half miljoen exemplaren verkocht. Vele taalgebruikers hebben behoefte aan een spellinggids. Maar de kwaliteit van de richtlijnen laat zeer te wensen over. Ten eerste: de voorgestelde spelling laat onnodig veel variatie toe, waarbij vooral het ontbreken van consequentie opvalt. Ten tweede: de spellingregels, met name die voor het schrijven van de tussenklanken -n- en -s- zijn nauwelijks toe te passen. Ten derde: de woordenlijst is zeer onvolledig.

1. Variaties

De Woordenlijst geeft bij vele woorden een voorkeurspelling en een toegestane spelling. Men mag schrijven 'terrorizeren', maar de voorkeur gaat uit naar 'terroriseren'. 'Theologie' heeft de voorkeur, maar 'teologie' is toegestaan; zo ook 'tee' en 'tema'. Bij de s/z tussenklinkers en de th/t zit er nog enige regelmaat in het onderscheid voorkeur/toegestaan. Anders ligt het bij de varianten voor qu, x en y. De combinatie qu mag als kw worden gespeld in 'kwasi'. Maar bij 'kwantiteit' is het andersom; hier heeft 'quantiteit' geen voorkeur. Ook de k is een variant op qu, bij voorbeeld in 'kotiënt', maar bij 'quarantaine' wordt ons deze mogelijkheid niet gegund. De x mag soms als ks worden geschreven, 'fox-foks', maar 'foxtrot' mag geen 'fokstrot' worden. Ook bij de y en de j of i bestaat er onduidelijke vrijheid. 'Yoghurt' heeft de voorkeur, maar 'joghurt' is niet fout. Bij 'ja(c)k' (niet het kledingstuk, maar de buffel) is het echter andersom; de voorkeur gaat uit naar 'jak'. 'Syllabe' mag 'sillabe' worden, maar timpaan heeft de voorkeur boven tympaan. En syllabus mag slechts op één manier gespeld worden.

De variatie die het Groene Boekje geeft bij c en k, doet vele taalgebruikers groen worden van ergernis. 'Directie' heeft de voorkeur en 'direktie' mag, maar bij 'produktie-productie' is het andersom. 'Catastrofe' mag met een k, maar 'katalysator' mag niet met een c, enz. enz. enz. Er is geen lijn in te ontdekken.

Als een woord bij twee letters varianten kent, krijgt men vier of meer mogelijke schrijfwijzen: python-pithon-pyton en piton. Het woord 'cothurn' – een oud woord voor toneellaars, dat merkwaardigerwijs ook is opgenomen – mag zelfs op zeven andere manieren worden geschreven: cothurne, coturne, coturn, koturn, koturne, kothurn en kothurne. Door de c/k-kwestie is het Groene Boekje niet alleen bekend, maar ook berucht geworden. Er zijn twee aardige anekdotes in omloop over de Belgisch-Nederlandse Commissie die de op-

dracht kreeg om de Woordenlijst samen te stellen.

Anekdote 1. Toen de commissie van Belgische en Nederlandse deskundigen in de jaren na de oorlog aan het werk ging, bleek al spoedig dat de discussie over c of k sterk emotioneel gekleurd was. Vele Nederlanders hadden in de jaren '40-'45 een hekel gekregen aan de k van de Deutsche Kulturkammer. Geef ons maar de c, zei men in het Noorden. Nee, volstrekt niet, zeiden de Vlamingen, die c is ons veel te Frans. Juist door de taal moeten wij laten zien hoe ver we van de Walen af staan. Gevolg: een compromis, nu eens c, dan weer k, maar als c won moest k natuurlijk wel mogelijk blijven, en omgekeerd.

Anekdote 2. In de talrijke commissievergaderingen kwam het wel eens voor dat een lid niet goed oplette. En soms was er ook wel eens iemand afwezig. Bijgevolg vergat men af en toe eerder gemaakte afspraken. Bij *copie* besloot men voorkeur te geven aan *kopie*, maar toen men onder f was aangekomen bij *fotoc/kopie* vergat men consequent te zijn. Vandaar nu als voorkeurspelling *kopie* naast *fotocopie* en als toegestane spelling *copie* naast *fotokopie*. Andere voorbeelden zijn *quantum* naast *kwantiteit*, *criticus* naast *kritisieren*, *coloratuur* naast *koloriet*, en *catastrofe* naast *katalysator*.

Er zijn wel voorstellen gedaan om de toegestane spelling af te schaffen en de voorkeurspelling als enig juiste schrijfwijze in te voeren. Maar de voorbeelden die hierboven gegeven zijn, tonen aan dat er ook dan nog talrijke inconsequenties blijven bestaan. Er is een voorstel tot verbetering te formuleren:

Schaf alle nevenvormen af. Schrijf steeds k, s (tussen vocalen), th, kw (voor qu), x en y.

Waarom nu juist deze letters? Waarom geen c in plaats van k? Waarom de ouderwetse vorm th en de moderne vorm kw? Ik geef onmiddellijk toe dat er ook argumenten zijn te geven voor een ander voorstel. Dit voorstel heeft

echter een praktisch voordeel: het volgt zoveel mogelijk de huidige spelling-praktijk en geeft daardoor slechts een gering aantal veranderingen in een willekeurige pagina schrift. Bij voorbeeld: de tendens is k, dus daarom geen c in het voorstel. Spelvormen als canoniëren treft men zelden aan; vandaar voorkeur voor s. Zelfs vooruitstrevende bijbelvorsers noemen zich *theoloog*, daarom liever th dan t. In plaats van x en y kan men ook ks en i kiezen, dus ksilofon. Maar ook deze schrijfwijze is zeldzaam. Bovendien moeten dan ook de talrijke samenstellingen met sym- syn- en sys- worden aangepast; en een spelling met *simpathie*, *synchron* en *systeem* is, mijns inziens, een te grote verandering.

N.B. Ook al zou een nieuwe Spellingcommissie kiezen voor de c of voor de qu, dan heb ik daartegen geen principieel bezwaar. Hoofdzaak is dat er één spelling komt, en dat die consequent dan wel konsekwent is. Nogmaals, het hier geformuleerde voorstel is gebaseerd op praktische overwegingen. Vandaar ook dat de qu voor k moet blijven. Spellingen als 'kotiënt' en 'karantaine' zouden te zeer afwijken van de nu gangbare spelling. Bij qu/kw kan nog een uitzondering gemaakt worden voor Latijnse woorden als *Quadragesima*, *quidproquo*, *quinto* enz. Ook kan een uitzondering gemaakt worden voor de woorden die in dit voorstel een 'moderne' en een 'traditionele' letter krijgen, bij voorbeeld: *kontext* (in plaats van *kontekst*). Maar men begeeft zich dan wel op glad ijs, omdat nog niet bekend is voor hoeveel woorden zo'n uitzonderingsregel moet gelden.

Maar moet dan iedereen zo schrijven?

Is dan een vorm als fractie verboden? Nee, natuurlijk niet. Men kan in taalgebruik niets verbieden. U krijgt toch ook geen boete als u 'fraksie' schrijft. Het gaat erom dat er één 'konsekwente', officiële standaard komt die zo weinig mogelijk problemen geeft.

Ja, maar een woord als cliëntele is toch heel lelijk?

Spelling is geen kwestie van smaak! Het gaat om afspraken die gemakkelijk toepasbaar zijn. Als een couturier liever zijn cliëntèle aanschrijft, hebben zijn klanten daar kennelijk behoefte aan. Maar die klanten vormen slechts een klein deel van onze taalgebruikers.

Als u toch bezig bent, waarom stelt u dan niet direct voor om buro en odeklonje te schrijven of om de uitgang -isch te vervangen door -ies?

Ho, ho, ik ben niet bezig met een algemeen voorstel tot spellingvereenvoudiging. Dan moeten wij ook kwesties als ou/au of ei/ij en de werkwoordsvormen bekijken, of liever gezegd: bestuderen. Want ondanks de reclame voor Spelling-85 is nog steeds niet bewezen dat een vereenvoudigde spelling beter leerbaar en leesbaar is. (We spreken nu nog maar niet over de kosten van een eventuele spellingvereenvoudiging.) Het is te hopen dat er meer onderzoek is verricht, voordat de spellingstrijd weer opblaait. Tot nu toe zijn veel deelnemers aan spellingdiscussies blijven steken in vage en emotionele overwegingen. In dit artikel wordt slechts een voorstel gepresenteerd tot verbetering van het Groene Boekje, opdat er een einde kan komen aan spellingergernis.

2. De tussenklanken -n- en -s-

In de Leidraad die voorafgaat aan de Woordenlijst wordt een aantal regels geformuleerd voor het schrijven van de -n- of -s- in samenstellingen. Op grond van deze regels moeten we 'rozestruik' schrijven, maar 'roze nperk'. Een -n- is vereist als het eerste lid van de samenstelling 'noodzakelijk als een meervoud wordt gedacht'. U hebt een aardig (?) gespreksonderwerp in de stilte die valt na het ontkurken van de fles, wanneer u het probleem kurke(n)-trekker ter sprake brengt. (Liever geen argumenten naar de redactie opsturen.) Bij de tussenklank -s- is het beeld zo mogelijk nog chaotischer. Er zijn wel regels te verzinnen, maar op elke regel bestaan lastige uitzonderingen. 'Liefdewerk' bestaat naast 'liefdesavontuur'; zo ook raadhuis-raadsman; schaapherder-schaapskooi; stadhuis-stadsgewoel. De regeling in het Groene Boekje is gebaseerd op het toen gangbare taalgebruik. In de woordenboeken vindt men echter 'reddingboei' naast 'reddingsboei', 'tijdverschil' naast 'tijdsverschil', maar niet 'groepsfoto' naast het veel minder gangbare 'groepfoto'. De volgende regeling zou de lastige tussenklank-kwestie aanzienlijk vergemakkelijken.

Schrijf de tussenklank -n- alleen in samenstellingen waarvan het eerste deel op personen slaat (bu-

renhulp, vrouwentaal, enz.) Schrijf de tussenklank -s- alleen als deze wordt gehoord.

Ook hier zijn vele argumenten te geven (zie mijn Schrijfwijzer, Handboek voor duidelijk taalgebruik 1983, zevende druk). Het argument is, dat er geen sluitende regeling kan worden opgesteld. Het taalgebruik onttrekt zich ook op dit punt aan logische regels. Zie ook de jongste publikatie over dit onderwerp van W.H.M. Mattens 'De voorspelbaarheid van tussenklanken in nominale samenstellingen in De Nieuwe Taalgids van juli 1984, pag. 333-343. Het voorstel voor de -n- is het meest in overeenstemming met het gangbare taalgebruik. Het voorstel voor de -s- doet in eerste instantie vreemd aan. Beter zou zijn om overal een -s- te schrijven (maar dan ook 'vliegsmachine' enz.) of om overal de -s- weg te laten (maar dan ook 'levengroot'). Zelfs de oude analogieregel dat we een -s- schrijven als het eerste deel op een medeklinker eindigt en het tweede deel met een -s- of sisklank begint, gaat niet op. We schrijven nu 'staatsschuld' omdat we ook schrijven 'staatsbelang', en evenzo: *stationschef* (stationsplein), *veldbeersgenie* (veldheerstent) en *bestuurszaak* (bestuursaangelegenheid). Maar waarom dan geen 'lachssalvo', 'muzieksschool' en 'winkelschef'? Daarom ook zou ik de -s- in geenszins willen laten vallen. (De -s- in anderszins reken ik tot het eerste lid van de samenstelling.) Er zijn geen regels te geven die en sluitend en gemakkelijk toepasbaar zijn. De regel 'schrijf een -s- wanneer je die hoort', biedt echter lang niet in alle gevallen uitkomst. De een spreekt wel een -s- uit in 'voorbehoedmiddel' en de ander niet. Spreekt u de -s- uit in onderzoek(s)methode? Bovendien heeft het 'horen' minder met spelling te maken dan velen denken. Men schrijft geen 'februwari', terwijl de w toch duidelijk hoorbaar is. In 'peer' horen wij de klinker uit 'pip' maar dan verlengd. Toch wordt de fonetische spelling 'piir' door de juf van de eerste klas fout gerekend. Achter het Nederlandse 'thee' hoort men een j, zeker wanneer men Frans heeft geleerd. En als u goed luistert, hoort u voor woorden als 'aap' en 'oom' het begin van een Arabisch aandoende keelklank.

Het is een misvatting om te menen dat de spelling altijd moet weergeven wat men hoort. Dan zou men in een woord

als 'angstschreeuw' de gecursiveerde letters moeten weglaten. Toch zie ik geen beter voorstel voor de spelling van de -s- in samenstellingen. Het voorstel om overal de -s- weg te laten, of in te voegen, geeft mijns inziens een te grote afwijking van de huidige spellingpraktijk. Bovendien is het ondoenlijk om alle gevallen waarin duidelijk een -s- wordt gehoord op te sommen. Er komen dagelijks nieuwe samenstellingen bij.

Wat te doen bij woorden waarin de een een -s- hoort en de ander niet? Advies: laat dan de -s- achterwege. Redeneringen leiden in dit soort kwesties bijna altijd tot bedenkelijke uitkomsten. In feite wordt op deze manier het schrijven van de -s- tot een vrije kwestie verklaard. Onbevredigend, inderdaad! Voor een betere regeling houd ik me aanbevolen.

3. Modernisering van de Woordenlijst

Wanneer men de Woordenlijst nauwkeurig bekijkt, dan valt op dat er allerlei samenstellingen in staan die geen spellingproblemen geven. Het zijn er nog minder als het tweede voorstel over de tussenklanken wordt aangenomen. Bij het moderniseren van de Woordenlijst

kunnen bovendien een aantal verouderde woorden worden geschrapt. De ruimte die zo vrijkomt kan worden besteed aan nieuwe woorden. Een vernieuwde versie van het Groene Boekje moet geen dikke pil worden, maar een handig naslagwerkje dat in een kleine bureaula past.

Ter illustratie enkele gegevens uit de letter J. Van de ruim 500 opgenomen woorden, vallen er ruim 200 onder de categorie samenstelling. Als 'jacht' is genoemd en elders 'mes', 'schotel' enz., dan valt moeilijk in te zien waarom toch nog 'jachtmes', 'jachtschotel' enz. zijn opgenomen. Onder de letter J staan alleen al veertig samenstellingen met 'jacht-'. En uiteraard is zo'n opsomming niet volledig: jachtbommenwerper en vele andere samenstellingen ontbreken. De Woordenlijst kan met minstens vijftientig procent worden bekort, wanneer de samenstellingen die geen spellingproblemen geven, worden geschrapt. In plaats hiervan kunnen dan nieuwe woorden worden opgenomen, zoals 'jeans', 'jerrycan', 'junkie' enz., of nog ontbrekende woorden zoals Juggendstil en Joegoslaviër. Ongebruikelijke of verouderde woorden als 'jannen', 'jubee', 'jubilee' en 'judicieel' kunnen zonder al te grote bezwaren worden geschrapt. Maar ook als we verouderde

woorden laten staan, blijft er door het weglaten van de samenstellingen voldoende ruimte over.

In dit artikel ter gelegenheid van het derigjarig bestaan van het Groene Boekje zijn slechts drie kwesties genoemd die in een herziene uitgave moeten worden opgelost. Over het gebruik van hoofdletters en de schrijfwijze van 'bastaardwoorden' zwijg ik nu maar. En ook over de kleine moeite die het kost om bij elk woord de lettergreepverdeling aan te geven.

Voorstellen genoeg. Maar . . . wie moet het werk (laten) uitvoeren? Het Groene Boekje was het produkt van een Nederlands-Belgische spellingcommissie. De nu ontbrekende woorden kunnen wellicht worden aangeleverd met behulp van de computer-programmatuur van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (ook een Belgisch-Nederlandse onderneming). Inmiddels hebben wij meer dan een commissie: De Nederlandse Taalunie. Een van de doelstellingen van deze Taalunie is het gemeenschappelijk bepalen van de Nederlandse spelling. Als we nu aan het werk gaan, kan 33 jaar na het verschijnen van het Groene Boekje in *Onze Taal* de geboorte worden aangekondigd van een verbeterde spellinggids.